تأمل

مهاجرت: ویژگی تاریخی سرمایه‌داری معاصر

جان برجر . ترجمه لیلی بیهقانی

جان برجر، منتقد رادیکال، داستان‌نویس، نقاش و شاعر دوم ژانویه امسال در سن ۹۰ سالگی درگذشت. از او از جمله کتاب «درباره نگریستن» (ترجمه فیروزه مهاجر، انتشارات آگاه، ۱۳۷۷)، به فارسی ترجمه شده است. کتاب «مرد هفتم» ازجمله آثار جامعه‌شناختی برجر است که به‌همراه ژان مور، عکاس، نخستین‌بار در سال ۱۹۷۲ منتشر و بعد از آن به زبان‌های متعددی ترجمه شد. آن‌چه می‌خوانید خلاصه‌ای از ترجمه پیش‌گفتار و سخنی با خوانندگان کتاب «مرد هفتم» است که به مناسبت درگذشت وی برای نخستین‌بار به فارسی در سایت «نقد اقتصاد سیاسی» منتشر شده است.

•••

اینکه کتابی برخلاف نویسندگانش با گذر سال‌ها جوان‌تر نیز شود ممکن است. همان‌چیزی که به باور من ممکن است بسرای یک مرد هفتم اتفاق افتاده باشد. سعی خواهم کرد جرایی را توضیح دهم. کتاب از جهاتی معین مسبوح شده است. آماری که نقل کرده دیگر صدق نمی‌کند. ارزش پول‌ها تغییر کرده‌اند. در نتیجه فروپاشی شوروی و برپایی نظام اقتصاد جهانی موسوم به نولیبرالیسم - یا دقیق‌تر بگویم فاشیسم اقتصادی - ساختار سیاسی جهان دگرگون شده است. قدرت اتحادیه‌های کارگری و قدرت دولت‌های ملی هر دو کم شده‌اند. حالا کارخانه‌ها هم به‌پایه‌ی کارگران در حال مهاجرتند. ساختن کارخانه در جایی که نیروی کار ارزان موجود است همان‌قدر آسان شده که وارد کردن نیروی کار ارزان. فقرا فقیرتر شده‌اند. تراکم کنونی قدرت اقتصاد جهانی بی‌سابقه است. عاملان ایجاد چنین وضعیتی بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و سازمان تجارت جهانی‌اند. هیچ اسمی از این نهادها در کتاب برده نشده است.

خاطفان در هر زمینه‌ای، به‌درت به واقعیت آنچه خلق می‌کنند واقفند. آنها بیش از حد غرق مشکلات آنی پس‌رویند. از آنچه در پس ماموریت آنی نهفته صرفاً درک نداری. ماموریت آنی ژان مور و من وقتی روی یک مرد هفتم کار می‌کردیم این بود که نشان دهیم چگونه اقتصاد ملل توانمند اروپا در سال‌های دهه شصت به نیروی کار ارزان جدی از ملل فقیرتر وابسته شده بود. نیروی پیش‌برنده کتاب، از دید ما سیاسی بود. امید ما این بود که آغازگر بحث، و بیش از هر چیز مشوق همبستگی بین‌المللی طبقه کارگر باشیم. آنچه بعد از انتشار افتاد اتفاق دوم از انتظار بود. مطبوعات تقریباً کتاب را نادیده گرفتند. بعضی منتقدان به حکم بی‌مایگی به آن اعتنا نکردند: جزوه‌ای، به‌زعم آنان، سردرگم میان جامعه‌شناسی، اقتصاد، کارشکری، فلسفه و کوششی مبهم در نفرسرایی. برای اغلب منتقدان، غیرجدی. در جنوب جهانی واکنش متفاوتی وجود داشت. ترجمه کتاب به زبان‌های ترکی، یونانی، عربی، پرتغالی، اسپانیایی و بنجابی آغاز شد. بعضی از خوان‌های کتاب کنار دیوارهاش بود شروع به خواندنش کردند.

هنوز کاهی به خواندنگانی از جنوب برمی‌خورم که به من از تاثیر کتاب بر خودشان صحبت می‌کنند؛ وقتی در حلبی‌آبادی از استانبول، بندری یونانی، راه‌آهنی مادرید، دهستانی با بمبئی کتابی برای اولین‌بار به دستشان رسید. در این مکان‌های متفاوت کتاب پیامی آشنا داشت. دیگر رسالت‌های جامعه‌شناختی (یا حتی در درجه نخست سیاسی) نبود، بلکه کتابچه‌ای از تجربه‌ها که مستقیماً به زندگی‌ها در ارتباط زنده‌ای مانند آنچه در الیوم عکس خانوادگی دارند می‌شود. چطور می‌توان بدون «خانواده‌ای» را توضیح داد؟ اینکه چرا خانواده چه کسی؟ کجا زندگی می‌کند؟ با کدامین گذشته؟ یا امیدهایی که در کدامین آینده جا دارند؟

شاید ریشه این پیوند خانوادگی در مهاجرت بوده باشد. به نظر می‌رسد پیام اغنای کتاب و به آنهایی است که کنده‌شدن و جدایی از خانواده را تجربه کرده‌اند. همان‌گونه که بارها گفته و میلیون‌ها بار نشر از آن زنده شده، مهاجرت در مقیاسی بی‌سابقه ویژگی تاریخی دورانی است که در آن زندگی می‌کنیم. یک مرد هفتم می‌تواند سال‌های آغازین این دوره باشد که در آن زندگی می‌کنیم. یک مرد هفتم می‌تواند سال‌های آغازین